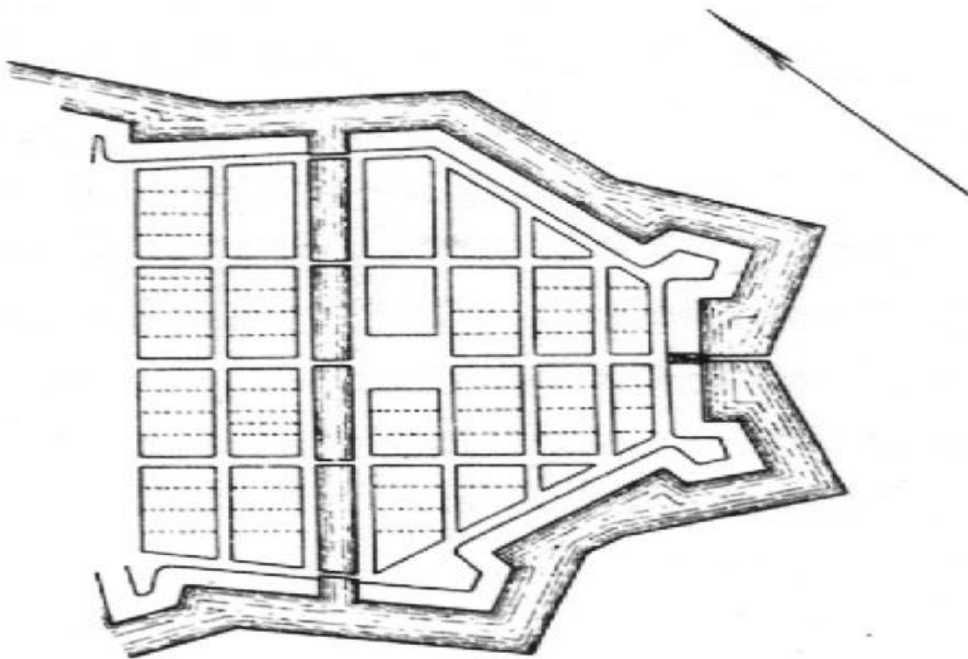

Historien om Christianshavn fra sump over købstad og kommercielt kraftcenter til hyggelig bydel.

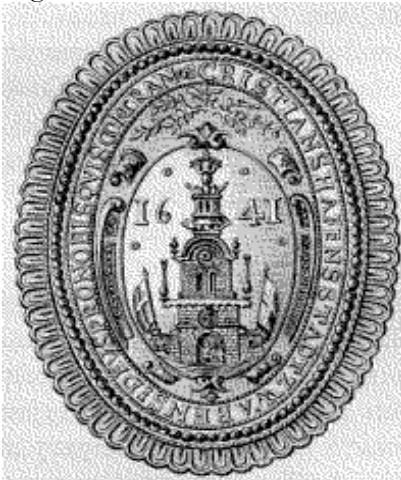
Hvor Christianshavn ligger, var i fordums tider dels vand og sump, dels lav strandbred, og det var forbundet med besværlighed for amagerne, der siden Kristjern II's tid forsynede staden med grønsager, at komme til staden, da de altid måtte sejle de 3 km der var åbent vand. På et gammelt prospekt fra 1587 ses fra det sted, hvor Torvet nu er, en bro der gik ud i vandet til en lille bådplads.

De første spor af Christianshavn finder man i en kgl. befaling af 4. juli 1618, hvori Christian IV pålægger en skat over hele Danmark, "eftersom Vi naadigst have for godt anset her paa vort Land Amager en Befæstning at lade forfærdige, vor Skibsflaade, Tøjhus, Slottet og den gamle By, som største Magt paaliggende er, til Defension og Forsikring". Man ser altså, at det første formål var forsvaret af Kjøbenhavn og dens havn, herunder flådens ældgamle vinterleje, **Grønnegårds Havn**, der omfattede hele området mellem det der siden blev kanalen og Torvegade, herunder vores grund. Samtidig fremstod ønskeligheden af at bebygge den påtænkte fæstning. Kongen hidkaldte da sin hofingenør **Johan Semp** til at udarbejde et kort over den by, han ville have anlagt. Der blev lagt 6 gader på langs og 4 gader på tværs med omtrent samme afstand mellem hinanden indbyrdes. Yderst lå langs stranden Strandgade, der ikke tænktes bebygget på siden mod Kjøbenhavn; i 96 alens afstand derfra Kongensgade (senere omdøbt til Wildersgade), i samme afstand de 2 Overgader, hver på sin side af en kanal, der gennemskar staden, dernæst Dronningensgade, Prinsensgade (senere omdøbt til Prinsessegade) og Amargade, også i en afstand fra hinanden af 96 alen. På tværs gik Sofiegade, Torvegade, S. Annegade og Baadsmansgade, omtrent 200 alen fra hinanden. Mange af disse grunde lå under vandet, kun Torvet lå $1\frac{1}{2}$ m over daglig vande; det var en del af Revshalen. Torvegade var endnu længe efter Christianshavns anlæg ikke andet end en dæmning med vand på begge sider, og grundenes opfyldning hørte ikke med til den oprindelige plan for Christianshavns bebyggelse. Kongen lod Johan Semp ved pæle afmærke, hvad der skulde bebygges, lod også vejene opfylde og gjorde en begyndelse med opførelse af nogle huse. I kongens skrivkalender er opført, at han 23. marts 1618 gav Johan Semp "1000 Rdl. paa det Arbejde, han skulde gøre paa Amager", og at han 16. april fik en lignende sum.

Af største vigtighed var det at få den ny by, der straks fik navnet Christianshavn efter Kongen, forbunden med Kjøbenhavn ved en bro, og denne var det første arbejde, der blev udført. "Den store Amagerbro", som den almindeligst kaldtes, blev bygget i årene 1618-20, og først da kunne der tages rigtig fat på opfyldingen. Christian IV lod voldanlægget omkring Christianshavn anlægge for at beskytte byen også fra denne side - og i dag er voldanlægget byens mest intakte og uspolerede af alle ydre forsvarsanlæg. Det er her man bl.a. går tur Store Bededagsaften. I første omgang omfattede Christianshavn og voldanlægget kun arealet fra vores kanal til kanalen ved Wilders plads. På begge sider af dette areal var der åbent vand. På Johan Semp's plan er vores grund de 2 nederst til venstre. Torvet, der i starten hed Kongens Gård, ses i midten hvor Torvegade skærer kanalen. Den yderste gade mod København er Strandgade, der kun tænktes bebygget på landsiden. "Strandgade" blev først med vores gård oprettet på vores side af kirken; den fik dog navnet David Balfours Gade. Den næste gade er den nuværende Wildersgade, og gaden på tværs er Sofiegade, der på vores side er smøgen mellem Overgaden Neden Vandet (ONV) og Wildersgade samt Eigtveds Gade forbi kirken.

Kongen havde allerede 5. april 1619, udstedt sin første opfordring til byens bebyggelse, idet han lovede enhver, der havde indtaget en grund, skøde på denne til evig arv og ejendom, fri for jordskyld, dog på den betingelse, at der blev opsat god købstadsbygning efter stedets lejlighed. Indbyggerne fik 12 års frihed for al borgerlig skat og tyng og 7 års frihed for al udførselstold.

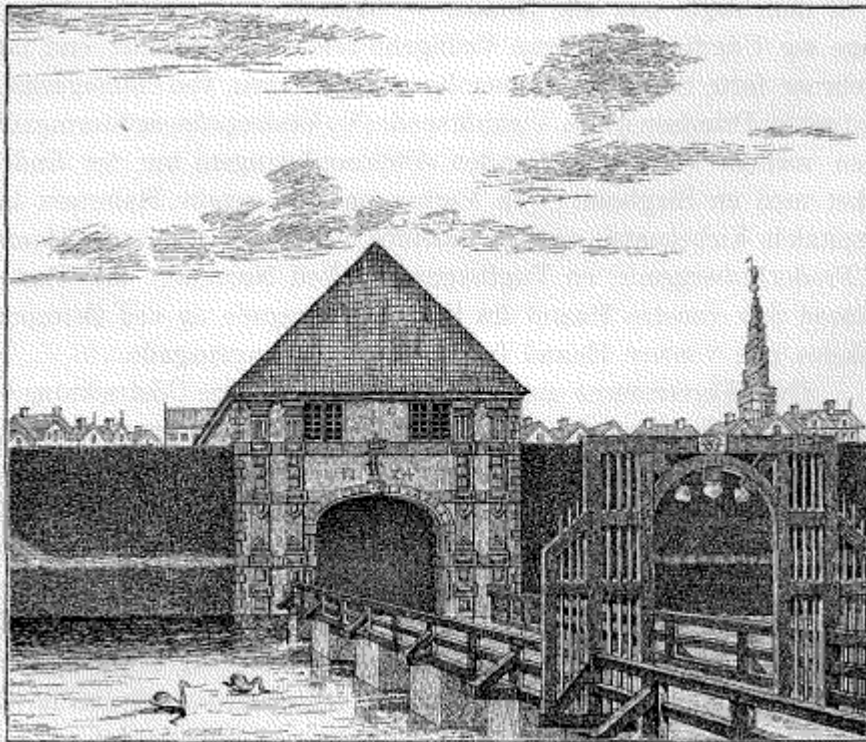
Endelig lovede han at give byen gode købstadsprivilegier, når den var bebygget og husene besatte med folk. At være købstad betød at byens borgmestre og embedsmænd blev udpeget af og refererede til kongen. Det var friere end resten af befolkningen, dvs bønderne, der var i herremændenes vold. Her ses købstadens segl fra 1639

Imellem de to byers håndværkere opstod der hurtigt trætte, eftersom laugstvang i henhold til privilegierne af 1642 ikke kendtes på Christianshavn. De københavnske snedkermestre iværksatte af denne grund et slags strejke overfor deres christianshavnske medbrødre; de ville nemlig ikke vide noget af de drenge, som var udlærte hinsides Knippelsbro, og når nogen svend havde arbejdet derovre og på ny søgte Kjøbenhavn, nægtede de andre svende at stå i værksted med ham og nedlagde arbejdet. I det hele var de 2 købstæder til skade for hinanden. 1674 skriver også Statskollegiet, at "det synes meget skadeligt og urigtigt, saa for al Handel og Negotie, saa vel som ogsaa for alle Handelslavene, at saa nær ved hverandre og under differente Magistrater ere to Stæder som Kjøbenhavn og Kristianshavn, da stundum den ene den anden

contrequarrerer, og hvem sig paa et Sted passelig skikket, paa et andet overløber". Dette gav anledning til de to byers sammensmeltning.

Der kunne ikke udvindes grundvand på Christianshavn; der blev derfor anlagt en ledning fra Peblingesøen og anbragt pumper forskellige steder. Jorden kunne heller ikke dyrkes; Christianshavnerne fik derfor ret til en kål- og nyttehave på Amager.

Under efterfølgeren, sønnen Frederik III, lykkedes det i 1656 byens indbyggere ved en stor arbejdsindsats at færdiggøre voldanlæggene på rekordtid, dels under trussel fra den svenske hær, der var gået i land i Korsør med det formål at erobre byen, og dels på grund af Kongens løfter om belønning i form af forbedring af indbyggernes levevilkår. Forsvarsværkerne virkede efter hensigten: svenskernes stormløb på byen i 1659 blev afvist. Frederik III blev med støtte fra borgerne på Christianshavn i 1660 enevældig og arvekonge. Et par år efter blev demarkationsområderne mellem voldene og søerne etableret, og Kastellet blev bygget. Anlægget bestod af en række bastioner, og frem mellem dem skød altså endnu mere fremskudte fæstningsanlæg - spinkle raveliner - som fx Ravelinen. Den lå som en lille kunstig ø med volde og kanoner ude midt i voldgraven. Formålet var at beskytte vejen, der var en lille smal vej fra Amager til Ravelinen og videre på en træbro til Christianshavn. Her ses Amagerport med den 2. bro opført i 1724 af Frederik IV; den mindst anseelige af alle stadens porte. "Man har formodentlig ei holdt det nødigt at pynte meget paa dens Façade - skriver Thura - siden den allene bruges af Amagerlands Indbyggere.

Senere i løbet af 1700-tallet etablerede man søbefæstningen med de øvrige bastioner fra Langebro til Christianshavn og fra Christianshavn til Kastellet. Arbejdet blev udført af tvangsudskrevne, stavnsbundne bønderkarle, der blev indkaldt som soldater. Samtidig førtes natterenovationen som hidtil ud bag Vor Frelzers Kirke, altså på Bådsmadsstrædes østlige side, hvor der stadig indvandedes mere og mere areal fra havet. Alle de nuværende holme på Christianshavns siden er i tidernes løb blevet dannede på denne måde.

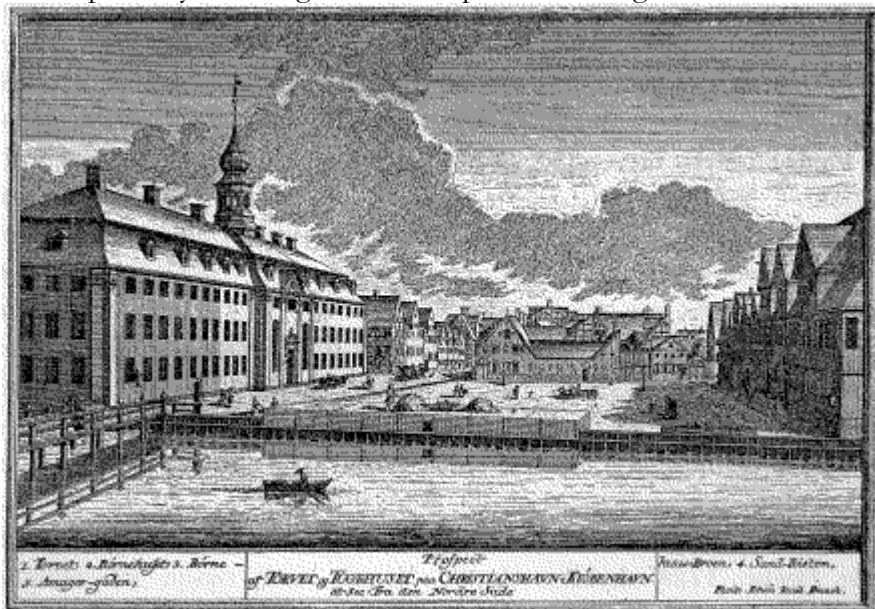
1764 fandtes 28 *vejr*møller på volden. En del af disse var såkaldte hollandske sigtemøller. Antallet af møller synes at have været utilstrækkeligt; i hvert fald forsvarede bagerne sig hermed, da møllerlauget klagede over, at de til laugets yderste ruin kørte deres kornvarer ud til vandmøllebrugerne på landet. De militære myndigheder holdt ikke af, at alle bastionerne indtoges af møller, og dette viste sig navnlig i 1752, da Bager Christian Mathias Breslaw søgte Kbhvns kommandant, general Numsen om at få anvist en plads på Volden, hvor han kunde opføre en sigte- og melmølle, hvortil han havde fået bevilling. Kommandanten svarede, at der kun var to ledige bastioner i hele Voldens omkreds og fandt det uforsvarligt også at bebygge disse, men Kommercekollegiet støttede Breslaw, og han opnåede til sidst, at få lov til at bygge på Løvens bastion. Underdelen af **Lille Mølle på Løvens Bastion** er stadig bevaret. Den blev taget ud af drift i 1890 og fik fjernet sin overdel 1897. På facaden af underdelen står »1669«.

Det var året, hvor stedets første mølle, en stubmølle, blev opført Indtil 1918 fungerede møllen en overgang som militært halmdepot, men i 1918 overtog den driftige sønderjyske ingeniør E. F. Bundgaard huset og indrettede her bolig og instrument- og apparaturfabrik.

I 1807, da englænderne bombarderede byen, viste hele forsvarsværket sig at være forældet i forhold til våbenudviklingen; en englænder, Congreve, havde opfundet raketter der kunne afskydes fra Frederiksberg og startede en brand. En tredjedel af byen blev sat i brand, kongen måtte overgive sig og aflevere hele flåden til englænderne.

I 1856 nedlagde byen helt fæstningen og dermed Amagerport, men Ravelinen, den lille kunstige ø blev liggende, og dermed også huset Ravelinen. Ordningen med at betale bompeng (en slags moms for købstadens indbyggere) ophørte så sent som i 1915. Området fortsatte som militærområde; I starten boede soldaterne til leje i husene på Christianshavn; den første kaserne er **Irgens Gård**, Strandgade 44, der i 1789 blev omdannet til kaserne efter at enken efter den forgældede Irgens var gået fallit. I 1836 anlagde man en stor kaserne ved Bådsmændstræde, samt ved volden, der først og fremmest skulle huse kanoner og heste. Dette areal, det nuværende Christiania kærneområde, kom derfor til at bestå af stalde og magasiner. På vores grund producerede man fra 1676 krudt og kanonkugler i det såkaldte Laboratorium, det blev nedlagt i 1870, hvor der i Ulriks og Sophie Hedevis bastioner blev opført fabrikker – kaldet laboratorier – til fremstilling af ammunition både til hæren og søværnet.

Her ses Christianshavns torv i 1750 med børnehuset opført 1662 (opdragelses og arbejdsanstalt for uvrne børn og byens størst industri) til venstre. Langs med kanalen er der en sandkasse, hvor man hentede sand til at strø på de nyskurede gulve for at opsamle støv og snavs.

Det gik kun langsom med at få Christianshavn beboet; i 1673 var der kun 250 borgere, de havde til gengæld 400 køer, der sammen med 3000 køer fra København hver dag gik ud gennem Amagerport for at græsse på den grønne ø. Man havde desuden ca 600 heste da al transport jo foregik ved ridning eller med hestevogn. For at fremme beboelsen fik jøder i 1688 lov til at bygge huse og foruden handel og pengeudlån forarbejde og forhandle tobak. I 1867 var man kommet op på 14.500 borgere + 7000 soldater og fanger; de fleste arbejdede her, bla. 1200 på B&W. Desuden var der andre skibsværfter, rederier, sukkerfabrikker, tobaksfabrikker, korn- og foderstofhandel, oliemølle, grynemølle, garverier, snapsebrænderier, bryggerier og produktion af sherry hering, salpeterværk, saltværk, jernstøberier, sejldugsproduktion og reberbane, sæbesynderier, glaspusteri, limfabrik og Asp-holmsblads stearinlys fabrik.

Indbyggertallet toppede i 1921 med 20.000, hvoraf de fleste boede i små fugtige lejligheder mellem Overgaden Oven Vande (OOG) og Amager. Der var 16500 arbejdspladser. Bunden blev nået i 1990 med 8000 indbyggere; i dag er der 10.000, og der er planlagt boliger til 11.000 indbyggere i 2014. Der er 8000 arbejdspladser, og tallet af især kreative firmaer er voksende.

Strandgade på den anden side af Torvegade

De rige og magtfulde indbyggere har især boet på denne side af kanalen, og Strandgade har altid haft de flotteste og største huse med de færreste beboere.

I 1618 oprettede Christian IV det **Ostindiske Selskab** med det formål at drive handel med kolonien Tranquebar i Indien, dvs import af kattun, silke, peber, ibenholt, sago, indigo og porcelæn. Selskabet fik tildelt en stor grund på nordsiden af Torvegade, **Asiatisk Plads**

Her byggedes ud til Strandgade nr 25 hovedsædet og i en lignende bygning et pakhus begge tegnet af Philip de Lange. I 1748 udvidedes med **Eigtveds pakhus**. Her ses Asiatisk plads fra Knippelsbro med Eigtveds Pakhus til

venstre.

Selskabet blev reorganiseret i 1733 af Christian VI som **Asiatisk Kompagni** det største af den danske merkantilismes store handelskompagnier, og det fik 40 års monopol på dansk handel øst for Kap Det Gode Håb. Udover ansvaret for handel med og forvaltningen af kolonien i Trankebar oprettedes i 1750-erne en række "loger" andre steder i Indien. I Bengalen oprettedes således Frederiksnagore (eller: Serampore), og på Malabarkysten Calicut og College (eller: Colachel). I 1777 overtog staten (Det kgl. Ostindiske Guvernement) territorierne og andre aktiver i Ostindien. Handelen på området var da allerede givet fri. Asiatisk Kompagni fortsatte i den "florissante" periode som handelskompagni med handelen på Kina, som det efter 1772 havde eneretten på handel med. Kompagniet havde i 1770 meget store omkostninger til Frederik 5.s rytterstatue (af Saly) på Amalienborg Slotsplads, som direktionen ønskede at forære kongen som tak for udvist velvilje (noget for noget); den kostede lige så meget som hele Christiansborg Slot. I 1783 blev det afsløret at direktionen havde besveget Kompagniet, men Kongen lagde sig imellem, og de blev ikke straffet eller afsat. Kompagniet led kraftigt under Englandskrigene 1807-1814 og blev afviklet over en længere periode og endeligt likvideret 1843-1845. Østasiatisk Kompagni (ØK) oprettet 1898 af HN Andersen har ikke noget at gøre med Asiatisk Kompagni.

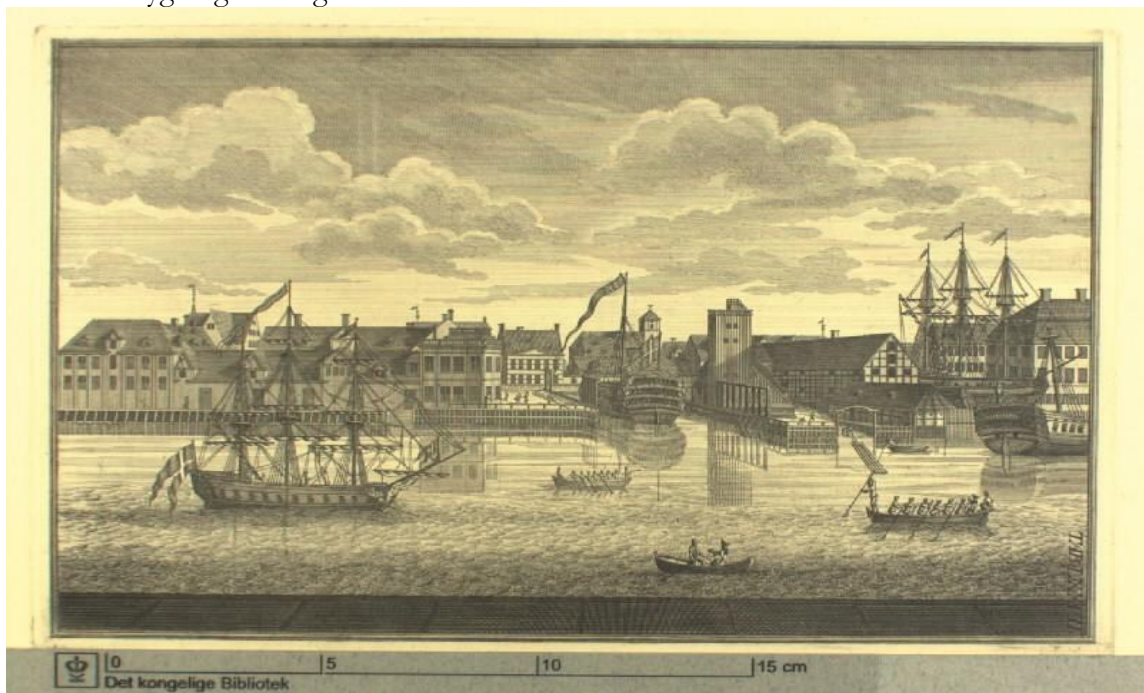
Mange af de store huse på den anden side af Strandgade blev opført af direktører i Asiatisk Kompagni. Det gælder nr 22 Adellers Gård, bygget af admiral Cort Adeler, der var den første direktør for Asiatisk Kompagni, nr 24 opført af Frantz Fæddersen, nr 26 Behagens gård, og nr 28 Grubbes gård begge bygget af Sigvert Grubbe i 1626; (direktør Behagens havde sukkerraffinaderi og sæbesyderi i gården), og nr 34 (Brydes gård) bygget af pengemagnaten Henrik Müller 1680. Nr 30 og 32 Mikkels Vibes gård er bygget 1619 af Mikkels Vibe der udover at være borgmester i København var skibsreder og storkøbmand.

Kajen mod kanalen ved Løvens gård er opkaldt efter maleren Vilhelm **Hammershøj** (1864-1919), der i slutningen af 1890'erne flyttede til Strandgade 30 på Christianshavn. Herfra stammer en lang rækkeinteriørstudier, som gav ham tilnavnet "de stille stuers maler"; blandt disse billeder er "*Interiøre med ung læsende mand*" fra 1898 (Hirshsprung), "*Støvkornenes dans i solstrålerne*" fra 1900 og i privateje, desuden "*Stue i Strandgade med kunstnerens bustru*" fra 1902, der ses nedenfor. Meget berømt er desuden hans billede af *Asiatisk Compagnis bygninger*, set fra St. Annæ Gade. 1902 (begge Statens Museum for Kunst)

I de sidste år af Hammershøjs liv boede han i denne bygning, der efter Asiatisk Kompagnis likvidering i 1845 var blevet privatboliger.

Gl. Dok. På pladsen efter Asiatisk plads anlagde flåden i 1739 en tørdok til reparation af flådens skibe. Ingeniøren var Dumreicher, og dokken var et teknisk vidunder, der var i brug helt til 1918. Dokkens administrationsbygning er i dag arkitekturcenter. Her ses dokken i

1789.

Strandgade nr 36, Niels Brocks gård, opført 1780 af storkøbmand og grosserer **Niels Brock** har pakhus ud til Wilders gade 51. Niels Brock oprettede grossererens skole i ejendommen, det er i dag blevet til Niels Brocks Købmandsskole og flyttet til Rosenørns alle. Numrene 38-42 er fra 1630 bygget af Rasmus Hellekande. Nr 44 **Irgens Gård** på hjørnet af Bådsmannsstræde er opført 1623 og udbygget 1664 af Irgens der startede som kammertjener hos Christian IV men blev så rig at han finansierede Frederik II krige, han blev herfor adlet og fik store godser; ved hans død var han til manges overraskelse så forgældet at enken gik konkurs.

Nr 44 blev 1662 overtaget af **Carl Wilder** som udbyggede den. Den store ejendom som strækker sig helt til Wildersgade blev herefter i 1789 omdannet til Christianshavns første kaserne.

Nr 46, **Andreas Bjørns** Gård er opført 1735 af Andreas Bjørn, der opfyldte den anden side af kanalen, Bjørns plads og Nordatlantens Brygge hvor han etablerede de nordatlantiske handelsselskaber, det Afrikanske Kompagni og det *Almindelige Handelskompagni*", hvortil planen lagdes af admiral Frederik Suhm, borgmester Holmsted og købmand Andreas Bjørn, og hvis egentlige formål var at forsyne fremmede med andre fremmedes varer samt at få alle de i Danmark fornødne varer fra første hånd. Kompagniet, hedder det, "skulde indrettes til at navigere fra Kjøbenhavn og omliggende Lande til Stæderne paa Vesterleden, Middelhavet og Levanten, hvorhos det med Tiden kunde fortsætte Hvalfiskefangsten, oprette Kontorer og Faktorier i Nordlandene og have Forraad og Oplag af allehaande Varer". Andreas Bjørn var desuden Asiatisk Kompagnis egentlige hovedbefordrer og ven samt væsentligste støtte.

Wildersgade hed oprindeligt Kongensgade, men da kongen ønskede at den større gade i den nye Frederiksstad skulle hedde Kongensgade, blev denne gade opkaldt efter **Carl Wilder**, o. 1698-1765, mægler, skibsværftsejer og handelsmand, der var født i København; han viste allerede før 1740 sin interesse for dansk skibsbyggeri ved at indgive forskellige forslag derom til Kommercekollegiet, hvoraf bl. a. fremgår, at han havde forskrevet en dygtig fagmand i denne kunst fra Karlskrona. Wilder fik senere lejlighed til at drive skibsbyggeri i større omfang, da han 1762 fik tilskødet den mod Christianshavn vendende del af den af Andreas Bjørn anlagte Plads og det derværende betydelige skibsværft med tilhørende bygninger, bolværker og privilegier og et areal på over 80.000 Q Alen, og han udvidede virksomheden efter s. å. at have opnået kongl. bevilling på her at anlægge en nagelsmedje.

Pladsen blev derfor også omdøbt til Wilders plads, og familien Wilder boede i det store bindingsværkshus der stadig står på grunden.

Vores grund og omgivelser fra Flådens ældgamle vinterleje over koloniherrer, statslige sørøvere og skibsværfter til Løvens gård.

Før anlæggelsen af Christianshavn lå flådens vinterhavn, Grønnegård, på hele området fra Torvegade til volden og fra kanalen og ned til havneløbet, det var ikke en egentlig havn men en opankringsplads for afriggede sejlskibe i læ for Amager og lige overfor tøjhushavnen, hvor flådens skibe skulle udrustes før de kunne gå i krig.

Billedet her med udsigt fra Frederiksholms kanal er fra ca 1700 og viser at Grønnegårds havn omfatter den sydligste del af vores grund og hele arealet ud til volden. Kirken på billedet er Vor Frelser kirke før den i 1752 fik sit snoede spir. Spiret i baggrunden er fra Børnehuset. Landtangen til højre er volden der fører over til Langebro.

Denne havn blev gradvist fyldt op og den og de omgivende pladser blev hjemstedet for mange skibsværfter, rederier og store virksomheder. På nedenstående tegning er vist de væsentligste aktører i denne udvikling.

Kanalen Overgaden Heden Vardø

1746 Wodrofhuse Kjærulfs have 1843 B & W	1674 Hans Schack får tilskødet grunden og opfylder den 1676 Staten køber grunden og anlægger Laboratoriet (krudt og kugleværk + samfund med boliger, skole, bager mv). 1870 B & W overtager grunden 1987 Flemming Nielsen køber, derefter Skanska sydlige del, Enhjørningens 2001
--	--

Wildersgade

1618 Johan Semp får tilskødet nr 4-6 opfylder og bygger det første hus. 1624 David Balfour bor 1642 Jakob Madsen bor 1666 Jonas Trellund bor 1670 Müller nr4 1700 Abraham Lehn nr 6	1670 Johan Moth får tilskødet og opfylder grunden. Kaldes Moths Plads.1706 Rostgaard køber 1734 Fabritius og Weber 1735 Staten køber og bygger saltværk1735-47 derefter Laboratoriet 1869 B & W 1999 Skanska, 2002 Løvens gård				
	Christianskirken bygges Færdig 1759		Johan Semp	Johan Moth får tilskødet og opfylder 1675 1734 Vestindiske Guinesiske Køber	1695 Jan van Osten får tilskødet og opfylder samt bygger værft. 1739 Peter Appleby får tilskødet og opfylder grunden på begge sider af kanalen der får fast form, udbygger værft. 1819 B & W køber 1987 Flemming Nielsen 1999 Skanska 2003 Elefantens og APP
Sidste del af Grønnegårds havn ejet af staten til 1734. Derefter ejet af Vestindiske til 1799. Af Jakob Holm og sønner til 1928. B&W fra 1928, opfylder sidste del af havnen 1956.	1610David Balfour får tilskødet, opfylder og bygger 1. skibsværft 1643 Jakob Madsen køber 1663 Jonas Trellund køber 1669 Anthoni Müller køber del 1700 Abraham Lehn køber del 1732 Oluf Lange køber del 1748 Andreas Bjørn køber del 1734 Vestindiske Guinesiske kompagni køber del 1753 Weber køber, overgår til ægtefælle madam Fabritius, der gifter sig igen og familien adles Fabritius de Tengnagel 1814 – 1822 Jakob Holm køber hele området. 1922 B & W køber hele området				
	1987 Flemming Nielsen køber 1999 ATP køber og rydder grunden Byggeri				

Havnelejet

Den øverste del mod kanalknækket blev i 1674 tildelt **Hans Schack**, som begyndte opfyldningen. Det skete med den jord der blev tilovers ved fra den nedlagte skanse. Under svenskekrigene (1657 - 1658) var han bl.a. organisator af forsvaret i København. Under "Stormen på København" i februar 1659 modstod københavnere og Christianshavnerne under Hans Schacks ledelse de svenske lejetroppers forsøg på at indtage byen. Efter denne bedrift belønnede Frederik III ham bl.a. ved at tilstå ham Schackenborg i Møgeltonder, som livsvarigt len.

I 1676 overtog Christian V dette område ud mod kanalen fra Hans Schack, og han anlagde her **Laboratoriet** for Jorden og Havet, som en naturvidenskabelig forskningsinstitution. Snart blev der også produceret krudt og kanonkugler på området, og krudtet til brug for befæstningen blev opbevaret her i de såkaldte krudthuse, der eksploderede flere gange (1679 og 1683) og ødelagde de små arbejderhuse der var bygget netop på vores grund ved "laboratoriet". De var i stil med Nyboder, dog af langt lavere standard, de sprang jo alligevel i luften en gang imellem.

Vores grund blev 1670 tildelt etatsråd Mathias Moth, der var Frederik III's livlæge og søster til Christian V's frille Sofie Amalie, der også spillede en rolle ved Griffelfelts fald. Sønnen **Johan Moth**, der var departementschef for tyske kancelli, opfyldte den og drev rederi herfra. Grunden blev da kaldt Moths plads. Med Christian V's død var familiens storhedstid forbi, og i 1706 blev grunden overdraget til **Frederik Rostgård**. Han var en forældreløs dreng af stor intelligens og opnåede store embeder ved hoffet: i 1709 blev han medlem af Højesteret, og 1. januar 1720 blev han endog justitiarius (formand) i denne ret. Ved siden af var han 1712 blevet direktør i det Vestindiske og Guinesiske kompagni. Imidlertid blev han i 1725 dømt for bestikkelse og forvist fra byen. Vores og kirkens grund blev derfor overdraget til familien Fabritius de Tegnagel.

I 1735 overtog Kongen også denne grund. Ved udgravningen til dokken for flådens skibe i 1735 fandt man en saltåre, og der blev startet et saltsyderi på vores grund. Det viste sig imidlertid snart, at saltudbyttet var for ringe, hvorfor det udvundne salt blev forstærket med Baysalt fra Spanien og Frankrig samt Stensalt fra England. Få år efter udvidedes anlægget, thi man troede sikkert på dets fremtid; det blev flyttet hen til en plads foran Laboratoriet for Enden af Strandgade. Værket, der stod under en særlig direktion, kostede store summer; under ledelse af hollænderen van Dockum opførtes lagerbygninger, pakhuse, smeltehus, kogeri, drøghus m. m., Arbejdere blev indforskrevet fra Holsten, og der ansattes betjente og embedsmænd. Den 29de marts 1737 blev i værkets interesse al indførsel af fremmed småt salt forbudt, men købmændene ville ikke vide af det danske salt. Fabrikken rantes desuden af flere uheld, dens bogholder rømte med kassen, og i dabr. 1741 resolverede Kongen, at "Værket skulde være ophævet, når Beholdningen var afsat". Først havde man i sinde at sælge grunden ved offentlig auktion, dernæst påtænkte man at indrette bygningerne til kornmagasin, da det skortede på plads i Proviantgården, men det blev opgivet på grund af fugtighed og rotter, som fandtes i hobetal. Magistraten vilde have en del af grunden udlagt til Strand- og Sophiegadens forlængelse; Pastor Lorch ønskede grunden til en anstalt for fattige børn, men begge fik afslag. I 1750 skænkede Kongen den største del af Saltværkets grund til den projekterede tyske kirke. Den resterende del af vores grund blev overdraget Laboratoriet.

Christianskirken

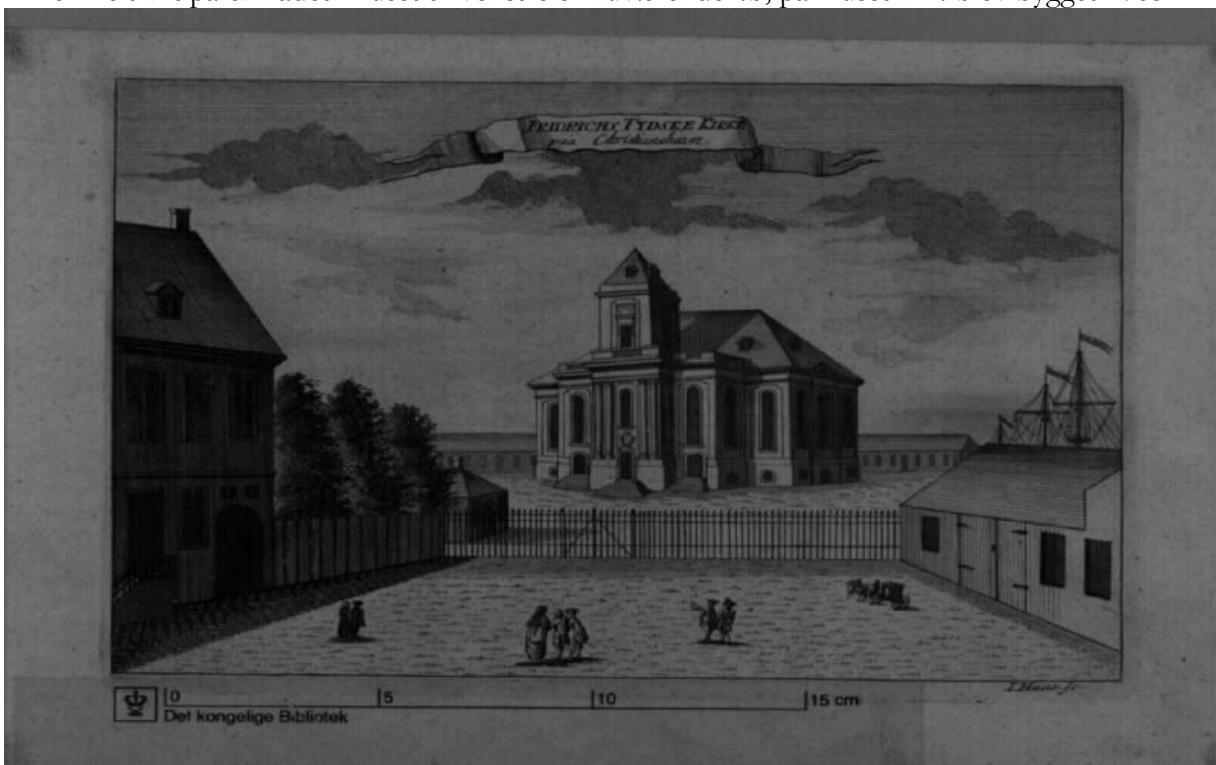
Ligesom Christianshavn er Christians kirke noget særligt. Smuk og statelig rejser kirken sig fra enden af Strandgade, som et af byens mest spændende vartegn. Den er en del af del af bydelens identitet og et yndet mål for turister. Christianshavn fik først en midlertidig kirke i 1639, og en rigtig kirke, Vor Frelzers kirke, der blev bygget 1682-96; Lauritz de Thurahs snoede spir stod færdigt 1752. Den tysktalende menighed i København ønskede sig deres egen kirke i den driftige bydel. Det må erindres at det danske rige dengang omfattede det tysktalende Slesvig-Holsten; 40 % af rigets indbyggere var tysktalende, og en del af dem boede i København og havde høje stillinger da de generelt var de bedst uddannede af kongens undersåtter. I 1641 fik Christianshavn af hensyn til sine mange tysktalende indbyggere to sognepræster, en dansk og en tysk, som afvekslende skulle prædike i den midlertidige kirke og senere i Vor Frelzers kirke, men de kunde ikke forliges, og deres mangeartede stridigheder forplantede sig til menigheden og gav anledning til megen forargelse. Gudstjenesten på tysk afholdtes i Vor Frelzers Kirke fra Kl. 12 til 2, "en ubeleilig Tid og derhos saare knap, navnlig naar maanedlig Kommunionens Dag indfalder." Den højt ansete tyske præst på Christianshavn, *Josias Lorch* satte sig derfor i Spidsen for sin menighed og ansøgte i dennes navn om, at den måtte bygge en "egen maadelig Kirke" og være en menighed for sig selv, hvori de tyske soldater af garnisonen på Christianshavn kunde indlemmes. For at skaffe de nødvendige pengemidler ønskede han derhos en fri byggegrund, en liden del af konfiskationer, donationer, og "hvad Andet kan forefalde".

Endvidere en kollekt blandt danske statsborgere af den tyske nation i Danmark, Norge og Hertugdømmerne og endelig et lotteri. Da forslaget anbefaledes af Magistraten, Biskop Hersleb og især af den ældre Grev Bernstorff, fandt det stor imødekommenhed, og den 28de marts 1749 resolverede Kongen, at menigheden måtte foreslå 3-4 mænd til at lede kirkebygningen, og at alle de begærede fordele ville blive tilståede, såfremt ansøgerne ved eget sammenskud og godvillig gave kunde udbringe et første fond, og der viste sig da mulighed for, at kirken kunne blive bygget. Allerede i septbr. tillod Kongen, "at oberstlieutenant **Nicolai Eigtved**, kommandeurkaptajn J. H. *Dumreicher*, agent Joh. Fr. *Wewer* og kbmd. Peter *Casse* maatte forestaa Bygningen".

Christians Kirke, der oprindelig hed Frederiks Tyske Kirke opkaldt efter Frederik V blev opført i 1754 - 1759 efter tegninger af Nicolai Eigtved f. født 1701 - d. 1754) Han var en dansk arkitekt, født i Egtved. Oprindelig gartnersvend blev Eigtved udlært som arkitekt i Dresden og bragte rokokkens formsprog med sig til Danmark, hvor han i 1735 blev hofbygmester. Blandt Eigtveds andre bygværker kan nævnes: Marmorbroyen (1741), Sofienberg ved Rungsted, Prinsens Palæ (1743-44), Det kongelige Teater 1748 , Anlæg af Frederiksstaden med Amalienborg, Det kongelige Frederiks Hospital (nu Kunstindustrimuseet) (påbegyndt 1752 færdig 1757), samt udvidelsen af Fredensborg Slot med fire hjørnetårne (1753).

Nogen vanskelighed frembød det at finde en passende plads for den nye kirke med tilhørende kirkegård. De fire inspektører, som man kaldte dem, havde straks opmærksomheden henvendt på det gamle saltværks grund, som de fik skænket af Kongen. Senere blev den noget udvidet ved tilkøb af noget af det Vestindiske Kompagnis tilstødende plads, thi det blev forlangt, at kirken skulle ligge midt for enden af Strandgade. Eigtved udarbejdede flere tegninger, nogle tarvelige, andre rigere, men det siges udtrykkelig, at den, der approberedes af Kongen, var "den kostbareste og sirligste af hans desseins."

Kongen nedlagde personligt grundstenen den 12te juni 1755 og den 2den decbr. 1759 blev kirken indviet. Kirkens ydre var i Frederik Vs tid særdeles tarveligt, thi tårnet var dækket med en spids hat. Som det ses lå kirken helt frit på området. Huset til venstre er nuværende 4b; pakhuset nr 4 blev bygget 1765.

Først i 1769 opsattes det nuværende spir efter tegning af Georg David Anthon, Eigtveds efterfølger og svigersøn. Geheimeraad Joh. Ludvig Holstein blev kirkens første patron (afløst i 1763 af den ældre Grev Bernstorff); til ældste valgtes kommandeurkaptajn Dumreicher og købmand Peter Casse. De to sidste såvel som sognepræsten Josias Lorch fik "for deres havte Møie og Umage" begravelsespladser i krypten under kirken til bestandig arv og ejendom. Sådanne pladser blev meget søgte af velstående borgere på Christianshavn..

Eigtved var selv medlem af menigheden; det samme gælder kirkens bygherre, Domreicher, som udover at bygge Gl. Dok var direktør for både Asiatisk kompagni og Vestindisk Gueniesisk kompagni. Også Stanley

der lavede reliefferne var medlem. Rige Christianshavner som disse og Jakob Holm, Peter Appleby og Peter Fenger, familien Fabritius de Tengnagel, P.E. Suhm og præsten Lorch ejede egne loger og blev begravet i de hvælvede familiebegrovelser under det store og smukke gravkapel. Begge dele var en stor indtægtskilde for kirken.

Christians kirke blev udformet som en rektangulær blok med et tårn midt for den ene langside. Et tværstillet rum, hvor prædikestol med orgelet øverst er placeret centralt for alle tilhørerpladser - både dem på gulvet og i pulpiturens loger. Den er et af de bedste eksempler i Danmark på en protestantisk prædikenkirke, dvs. en kirke indrettet med særligt henblik på prædiken.

Efter 1866 og nationalismens indoktrinering blev tyskere ildesete og menigheden svandt ind til 47 i 1886., hvor kirken blev lukket.

I 1901 blev Christianskirken efter en restaurering taget i brug som almindelig dansk sognekirke og fik sit nuværende navn, opkaldt efter Christian IV, der grundlagde Christianshavn.

Teaterkirken, som kirken også kaldes på grund af sine mange loger, er på engang både rummelig og intim. Kirken kan rumme op til 1000 mennesker, men selv når der kun er en lille sluttet skare, som ved kirkens fredagsandagter før koncerterne, føles kirken ikke tom. Det er derfor heller ikke underligt, at Christians kirke er blevet et yndet sted for koncerter, danseater og mange andre spændende arrangementer gennem de senere år.

Den lave bygning i Wildersgade efter kirkegården var oprindelig præstegård. I 1795 var økonomien så dårlig at kirken måtte sælge den til Borgerdydskolen. Bygningen blev 1870 en del af B&Ws administration sammen med de øvrige bygninger i Overgaden Neden Vandet og Wildersgade fra portene til vores grund.

Billedet her er fra ca 1800 med Christianskirken til højre og udsigt over vores grund mod Langebro. Det lange pakhus bagved kirken er fra Saltværket på vores grund; det blev stående og anvendtes til oplag for det norske salt og for det marokkanske uld, der blevet indført. I forgrunden ses Kanalen. Grønnegårds havn med oplagspladser omkring fyldte hele arealet fra vores grund ned mod havnen. Dette areal var i 1670 købt af kancelisekretær Johan Moth og kaldt Moths plads. Fra 1695- 1737 var det ejet af van Osten og blev kaldt van Ostens plads. Da flåden flyttede fra Grønnegårds havn i 1737 blev området købt af **Peter Appleby**, der boede i Overgaden Oven Vandet nr 2. Han opfyldte arealet nedenfor sit hus på begge sider af kanalen, der nu fik sin endelige form. Endelig startede Appleby skibsværft på vores grund og reberbane langs Langebrogade. Peter Applebys søn, Peter Appleby Junior byggede i 1779 den oprindelige klassicistiske bygning i Overgaden O. Vandet, og her boede i fra 1800 til 1833 Thomasine Gyllembourg med sin søn Johan Ludvig Heiberg og senere dennes hustru Louise Heiberg. Peter Appleby Junior ødslede imidlertid sin fars formue væk og virksomheden blev købt 1833 af Jakob Holm.

Nedenfor ses en tegning af havnen og pladsen set fra kanalen over vores grund op mod Kirken.

Laboratoriet blev senere omdøbt til Hærens Ammunitionsfabrik; I 1836 blev oplagringen i krudthuse flyttet ud på bastionerne, og produktionen ophørte i 1869. Grunden blev overtaget af B&W i 1869 -70.

Strandgade nr 4- 6 var oprindeligt en stor grund der var tildelt Johan Semp, som byggede det første hus på nr 4. Fra ca 1624 var grundene ejet af **David Balfour**, som på pladsen nedenfor i Grønnegårds havn anlagde det første skibsværft på Christianshavn. David Balfour, født i Skotland i 1574 blev i 1597 ansat af Christian IV som skibskonstruktør, bl.a. tegnede og byggede han som direktør for Orlogsværftet i 1601 datidens største orlogsskib Tre Kroner, som også har givet navn til fortet Tre Kroner. Han arbejdede for flåden og boede i nr 4 til sin død i 1634. Hus og skibsværft blev derefter ejet af Jakob Madsen, der var borgmestre i København.

Strandgade nr 6 blev bebygget i 1680 af **Jakob Madsen**, f. 1596 i Visby på Gotland. Han var en af de største og rigeste købmænd i København og havde allerede i 1626, da han drev handel på Middelhavet, mange skibe i søen. I 1643, Da han var borgmester på Christianshavn, lejede han Børsen for fem år og købte den endog i 1647 for 50.000 Rdl., der skulde gå af de krav, han havde på Kronen ved leverancer af tømmer og proviant, der indtil 1649 var løbet op til 270.000 Rdl. I 1644 udrustede han en lille flåde på 4 krigsskibe. Hans enke afstod først i 1669 Børsen til kronen og fik derfor udlagt ca. 1000 Tdr. hartkorn kronegods. Jakob Madsen var gennem Corfitz Ulfeldt blevet særlig begunstiget og til tider svigagtig leverandør til kronen. Undersøgelserne omkring Corfitz Ulfeldts embedsførelse resulterede i, at Jakob Madsens arvinger kun fik godkendt fordringer på 80.000 Rdl.

Både nr 4 og nr 6 samt grundene omkring Grønnegårds Havn var ejet 1663-82 af **Jonas Trellund**, der var søn af en rådmand i Ribe, havde været købmand i Amsterdam og som 1662 blev en af direktørerne for det ny Islandske Kompagni. 14. Jan. 1663 fik han en del særlige begunstigelser: "Der skulde udvises ham en belejlig og bekvem Plads til at bygge Skibe paa, ligeledes til en Savmølle og Reberbane; han maatte antage 2

hollandske Tømmermestere og saa mange hollandske Tømmerfolk, som han behøvede, der i 10 Aar skulde være fri for borgerlig Tynge, og hvem det stod frit for igen at rejse hjem. Hvad han behøvede til sine Skibes Bygning og Udrustning, maatte han indføre fra fremmede Steder, dog mod Told efter Toldrullen, men Tømmer maatte han hente fra Norge og andre af Kongens Lande uden at give Told, hvilket dog ogsaa skulde være tilladt alle andre Indbyggere i Kjøbenhavn og Kristianshavn. Ingen af hans Skibe eller andre Skibe, der tilhørte Borgere i Kjøbenhavn og Kristianshavn, kunde imod Ejernes Vilje anholdes og bruges i Kongens Tjeneste i Krigstid, men der skulde sluttes en rigtig Akkord herom. Alle Trellunds Skibe skulde i 3 Aar være fri for Told, dog ikke deres Ladning. Alle hans og andre Søfolk fra Kjøbenhavn og Kristianshavn skulde dømmes efter den Visbyske Soret. De Skibe, han og andre Borgere udrustede til Hvalfangst, skulde ind- og udgaa uden Told og deres Folk i 10 Aar være forskaanede for borgerlig Tynge. Han fik ogsaa Tilladelse til at forfærdige spansk Læder og i saa Henseende fik han ogsaa Begunstigelser for sig og sine Folk. For Skibe, som han udrustede til Ostindien og Vestindien, fik han særlige Toldbegunstigelser og Toldfrihed for en Ladning Vin fra Tenerifa. Han selv med sin Familie blev fritagen for borgerlig Tynge og Indkvartering, men ikke for almindelige Skatter. Paa de Grunde og Pladser, som Kongen vilde give ham, skulde det staa ham frit for at bygge sine Huse og planke der, som ham lystede, desligeste maatte han og de, som for hans Skyld kom hid "sig i Klædedragt, Riden og Køren paa den hollandske Maner eller saasom det dem selv lyster og anstaar at holde", ligesom de maatte benytte hvilken Præst eller Kapellan, de selv ønskede". Paa landsiden af Strandgade (nu Nr. 8-14) byggede han en gård, der var anset som en af de "anseligste paa Kristianshavn". Samme år købte han eneret til den færøske handel af Kristoffer Gabel, og han var deltager i Salt værket og -handelen. 8. Jan. 1663 udnævntes han til admiralitetsraad. Trellunds foretagender mislykkedes dog, og han gik fallit. 20. april 1669 befalede Kongen "Fiskalen at sørge for, at Kronen blev holdt skadesløs i hans Bo fremfor andre Kreditorer"

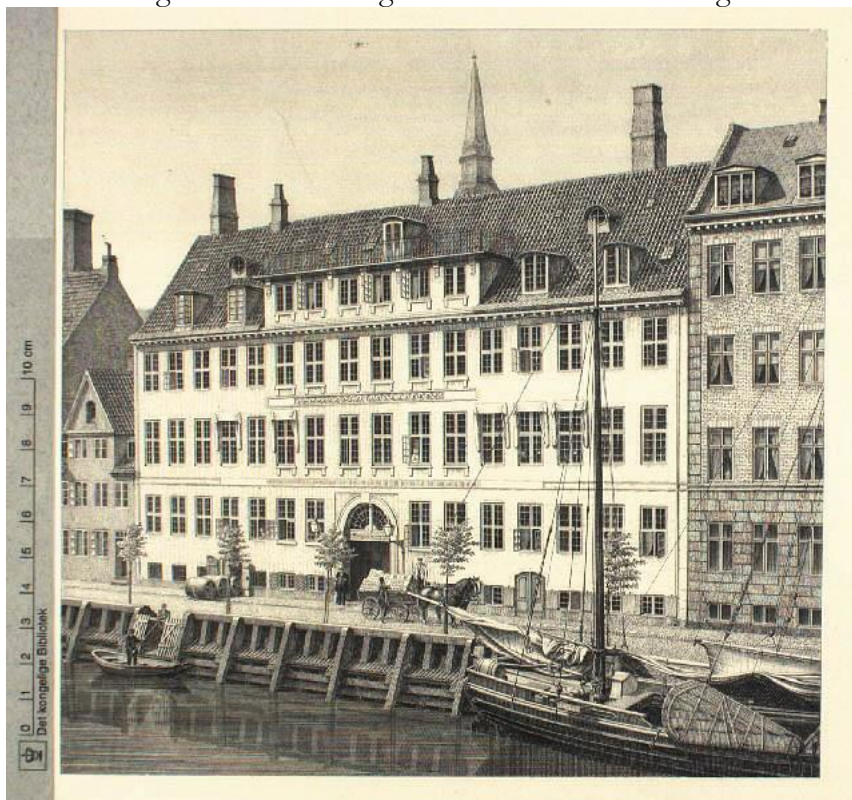
I 1679 fik Dronningens hofprædikant tilladelse til at lade Trellund arrestere for en gæld på 2000 Rdl., hvis han ikke på anden måde kunde blive tilfredsstillet. Trellund flygtede imidlertid, og slog sig ned i Frederiksstad som klog mand, i 1684 opføres han som død. Hans ejendom lå hen uden tilsyn, men i 1678 indstillede Rentekamret, at Kommandanten måtte sætte vagt her for at forebygge, at folk nedbrød husene og borttog, hvad der fandtes. Dette sidste skete dog ikke, thi i en rentekammerskrivelse af 21. aug. 1682 siges det, at "Trellunds Gaard og Plads som øde og husbondeløs henstaar, eftersom ingen deraf svarer til de kgl. Kontributioner".

Strandgade nr 6, 8 og 10 blev solgt til **Frederik Antoni Müller**, der 1684 klagede over, at han ikke kunde få den bebygget i den lovbefalede tid på grund af bygningernes ruin, brøstfældighed og grundens vidtløftige begreb, hvorfor han fik udsættelse i 4 år. Han fik desuden tilladelse til at benytte kølhalepladsen og til at opsætte ny kraner der. Han gik konkurs i 1699. Sønnen Oluf Anthoni Müller er tiltalt i en retssag fra 1707 "at Müller ved store Ord og skønne Løfter havde formaaet Abraham Lehn til 1706 at indgaa en Kontrakt med sig om at Lehn købte virksomheden og ansatte Müller, med Forsikring om, at der ved hans Tømmerhandel var store Guldbjerger at finde og at Müller havde store Mysteria og Arcana derved, som ingen Andre vare vidende og endnu paafundne af nogen anden Tømmerhandler, hvilke han vilde aabenbare mod en stor Gage og lære denne sin Discipel. Saa slog Lehn sig derpaa henved et Aars Tid til god Pationel og satte sig ved denne figurerende Gamaliels Fødder til at samle og modtage denne store og hemmelige Visdom, men da imidlertid intet forefaldt, som kunde tjene ham til Lærdom, men Mesteren slog sig til gode ledige Dage, drak og aad, saa at han undertiden hele Uger tillige ej lod sig finde paa Kontoret eller Skolen, og da det første Aars Handel skulde likvideres, befandtes Kapitalen forringet med den store Gage og en Trediedels Profit, som Læremesteren beregnede sig for Arbejdet og Konsten, saa mærkede Abraham Lehn vel, hvorledes han var faren"

Huset i Strandgade nr 6 blev udvidet ca 1700 af **Abraham Lehn**, som var direktør for Det Østindiske Selskab (se under Asiatisk plads). Desuden ejede han havnearealet fra Torvegade til Moths Plads og var reder og storkøbmand. Han var ogsaa medlem af den tyske menighed. **Tordenskjold** fik sit eneste hjem på landjorden her fra 1718 til sin død i 1720; han døde i en duel hvor han udfordrede Stæel v. Holstein der havde franarret venen Lehn junior en del penge. Her ses det hus inde i gården til nr 6 hvor Tordenskjold boede.

Huset blev overtaget af Chr. Ditlev Reventlow, og bondefrigøreren Chr. Ditlev Frederik Reventlow blev født her. I 1755 blev huset hovedsæde for det **Vestindiske Guinesiske Kompagni**. I 1762 blev det købt af Peter Fenger, en rig handelsmand, som i 1770 oprettede et sæbesyderi i gården. Omkring 1850 blev huset i Strandgade nr 6 købt af **Peter F Heering**, der ejede gårde til den anden side vendende mod Overgaden Neden Vandet (ONV) og allerede i 1725 havde købt havnepladsen nedenfor nr 6. Huset i ONV var opført i 1785 af kaptajn Kofoed, der havde tjent sine penge som slaveskibskaptajn for det Vestindiske Guinesiske Kompagni. Her blev den berømte Sherry Heering produceret. Heering var også skibsreder og havde varehus i gården. Via Privatbanken og Nordea er huset i dag bankmuseum.

Strandgade nr 8 til 14 blev reserveret Københavns statholder, Breide Rantzau. I nr 12 boede omkring 1848 en af heltene fra treårskrigen, Schleppegrell. Nr 14 blev tildelt rigskansler Jens Munk i 1650. Hjørnehuset på denne grund kaldes ofte Christianshavns Rådhus (man fik aldrig et rigtigt rådhus), idet grunden blev tilskødet Christianshavns borgmester Hiort og senere var ejet af borgmester Jens Sørensen. I 1794 blev huset forhøjet af vinhandler Rohde. Det blev herefter kaldt den Rhodes gård.

På grunden på vandsiden af Strandgade mod Torvegade (hvor Ørkenfortet og Nordea ligger nu) etablerede i 1734 det **Vestindiske Guinesiske Kompagni** sit sukkerraffinaderi med hovedkontor på hjørnet. Det ses her til højre for den første Knippelsbro.

Selskabet var stiftet i 1670, hvor det fik monopol på handel med og raffinering af sukker, den såkaldte trekantshandel hvor man tog våben, alkohol og glasperler med fra Danmark til kolonien Guinea, hvor det blev brugt som betaling for slaver, som blev taget med til kolonien St. Jan, St. Thomas og St. Croits og solgt for råsukker (se fx Thorkild Hansens trilogi om forholdene).

Regeringen lagde på mange andre måder sin velvilje for dagen. Da der således i 1734 blev indgivet en klage over Kompagniets direktører for selskabets slette tilstand og den fornærmelse, der tilføjedes indbyggerne i Vestindien (de var ikke bare slaver men blev behandlet dårligt), opnåede klagerne kun en skarp irettesættelse og advarsel; tre år efter blev der til gunst for kolonisationen indrettet et lotteri, ved hvilket der bortspilledes 450 større og mindre plantager på St. Croix dvs at Kompaniet fik indtægterne fra salget af jord i kolonierne), og endelig fik Kompagniet i 1740 bevilling til at slå mønt til brug for "de dansk-amerikanske Insuler.

Da det stadig gik dårligt for Kompagniet blev Staten i 1753 overtalt til at købe de vestindiske "Eylande" samt Fortet Christiansborg på Guineakysten. Kongen indløste samtlige aktier og solgte Kompagniets havn, skibe og øvrige aktiver undtagen Sukkerraffinaderiet, hvis eksklusive privilegium blev ophævet. Pladsen og de andre bygninger købtes af etatsraad Wewer og indgik i familien Fabritius de Tengenagels besiddelser. Raffinaderiet blev drevet i en halv snes år for kongelig regning, indtil geheimeraad og finansminister Schimmelmann i 1763 købte det og de kongelige sukkerplantager med 900 slaver i dansk Vestindien. Her ses Kompagniets havn og deres pakhuse i Strandgade 4a, samt sukkerraffinaderiet til højre.

Handelen blomstrede hurtigt op, således at der i 1761 udgik 52 skibe med dansk søpas til Vestindien (mod 7 i 17halvtredserne), hvoraf den større halvdel kom tilbage til København med ca. 12,000 fade sukker om året foruden betydelige kvantiteter rom, farvetræ, bomuld, indigo, ingefær, kaffe m. m. Det tilførte råsukker blev efter raffinering dels forbrugt her i landet, dels udført til Østersølandene og Holland. Det var Danmarks største virksomhed, idet raffineret sukker ud over hjemmeforbrug stod for 70 % af eksporten. Også handelen med slaver, der begunstiges på alle måder af Regeringen, kastede betydelige indtægter af sig. Med tabet af flåden i 1807, statsbankerotten i 1813, forbuddet mod slavehandel i 1830 og fremkomsten af sukkerproduktion fra sukkerroer udviklet under Napoleons og UKs fastlandsspærring gik det nedad, og selskabet blev ophævet i 1833.

Sukker blev herefter produceret på grundlag af sukkerroer, der blev forarbejdet af de Danske Sukkerfabrikker, der etableredes af Tietgen på den anden side af vores kanal. Denne nødforanstaltning med produktion af sukker på en ikke konkurrencedygtig måde er indtil nu sket med store tilskud til landmændene og sukkerfabrikkerne, så store tilskud at Danisco har kunnet opkøbe mange andre danske virksomheder. Tilskudsordningen og monopolet blev ophævet af EU i 2004.

I 1840 blev grund og sukkerraffinaderi købt af Hage og Puggård, som her udviklede Nordens største korn og foderstofforretning, som også handlede med huder, skind, læder og uld. Hages døtre blev gift med kunstnerne Carl Ploug, Peter Heise og von Bissen.

På den næste grund mod syd opbyggede industrimanden Davis Moses Halberstadt fra 1857 virksomheden De danske Dampmøller. Med landbrugskrisen fra 1880 gik det nedad for disse virksomheder og de likvideredes i 1910.

Ved det Vestindiske selskabs opløsning blev grunden som omfattede vandet på strandsiden delt i 2: længst mod syd fik tømmerhandler Jan van Osten plads i vandet som han selv udfyldte, mens grunden nærmest Knippelsbro gik til etatsråd Wewer, som giftede sig med Anne Maria Fabritius, hvor ved den overgik til familien **Fabritius, der blev adlet de Tengenagel** i 1778. I en periode blev pladsen mellem kirken og det nuværende Nordea kaldt madame Fabritius Plads. En søn Michael Fabritius de Tengenagel oprettede Danmarks første bank, Kurantbanken. Mest kendt er en anden søn, Conrad Fabritius de Tengenagel, der udover at være direktør i Asiatisk Kompagni var handelsfyrste og skibsreder. Familien boede i Strandgade 34. Conrad var kunstmæchen og støttede unge kunstner, men han var også glad for smukke damer og indrettede landstedet Enrum ved Vedbæk som tilholdssted for sine elskerinder; endelig var han libertiner: han endte med at realisere alt hvad han ejede og flytte med sin elskerinde til de Vestindiske øer.

Den gamle kone blev efterladt uden andet end nogle sølvknapper til tjenernes liberi. Da han døde kom han dog hjem og blev begravet i kirkens krypt.

Både van Osten, Appleby og Fabritius de Tengnagel grundlagde deres rigdom på at bygge og sejle med slaveskibe.

I 1799 købte **Jakob Holm** (1770-1845) Strandgade nr 8 og i 1819 købte han nr 4 (i dag 4 og 4b). I 1824 købte han hele grunden ud mod havnen, der nu kom til at hedde Holms Plads. Holm var født af fattige forældre, men blev en af landets rigeste mænd. Han grundlagde sin rigdom som kaper (kongelig sørøver) efter flådens ran i 1807. Da mange store selskaber gik konkurs efter statsbankerotten i 1813 købte Jakob Holm bygninger og grunde. Udover skibsbyggeriet etablerede han på området oliemølle, limfabrik, sejldugsproduktion, reberbane og han var Nordens største skibsreder.

I perioden 1829-40 boede **Grundtvig** til leje i huset i nr 4B, han var kapellan i Frelserkirken, men tog sin afsked fordi menigheden ikke måtte synge hans salmer, og da han ikke måtte prædike holdt han aftensang i Christianskirken. Pakhuset der i dag har nr 4, hørte til Jakob Holms forretning, det var sammen med Eigtveds pakhus de steder hvor Københavns borgerskab købte eksotiske varer. Fra 1815 forpagtede Jakob Holm Wilders Plads. Han handlede især på Nordatlanten og Østersøen. I 1833 købte han Applebys plads, hvor han på den tidligere reberbane anlagde 103 arbejderhuse (kendt som Holms huse), der ses her på den anden side af vores kanal.

I 1840 købte Holm Asiatisk plads, således at han nu ejede næsten hele Christianshavns front mod havnen. Virksomheden blev ført videre af Jakob Holms sønner, som købte en stor grund på Amager, hvortil fabrikken blev flyttet da B&W i 1898 købte grunden på Christiansbro. Grunden på Amager er senere blevet til Amagercentret. Jakob Holm og sønner a/s eksisterer endnu, men er ejet af Axcel.

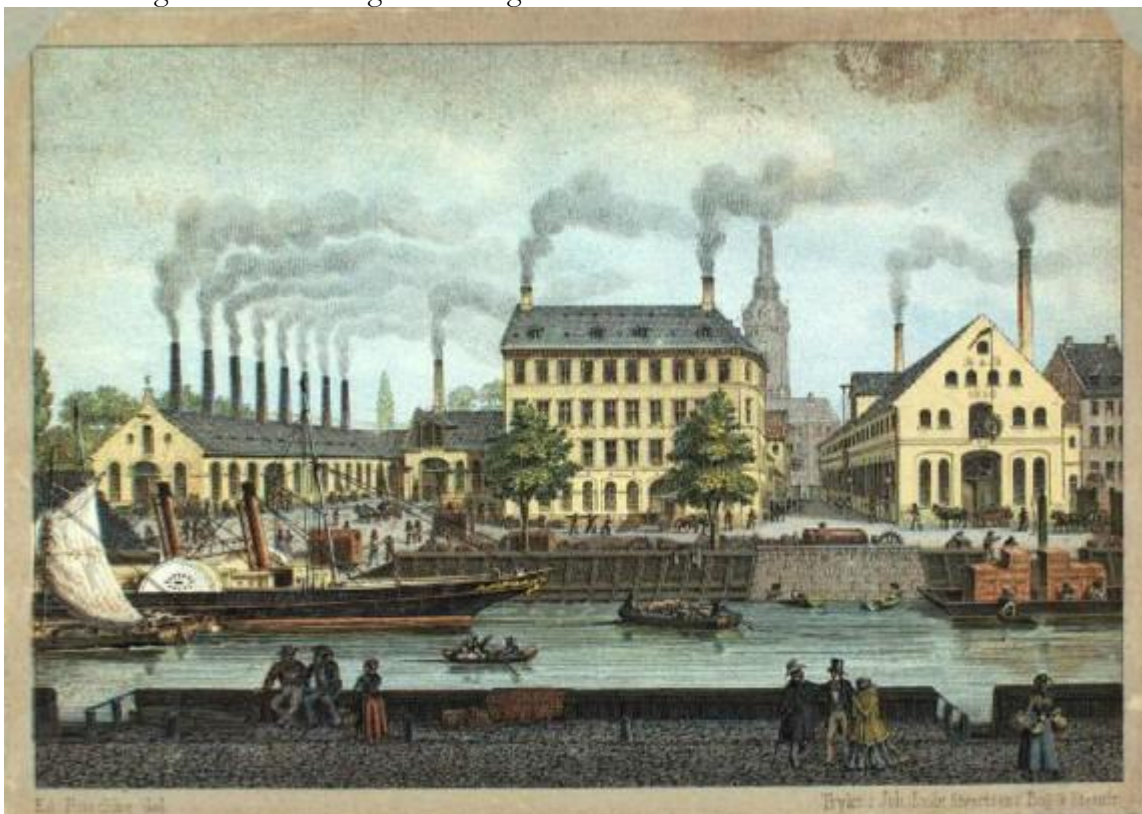
Burmeister og Wain

I 1843 havde Hans Henrik Baumgarten startet sit maskinværksted i Købmagergade, men 3 år senere kom Carl Christian Burmeister med som kompagnon på grund af sin kunnen som maskintekniker, og samtidig flyttede virksomheden til Overgaden neden Vandet nr 3, det første hus efter den nuværende B&W port. Her var der tidligere den Kjørulfske Have med billiard og danschal., Wain kom med i 1865; her er B&Ws første bygninger på ONV.

B&W udvidede først langs kanalen, og i 1869 overtog de vores grund fra Hærens krudtværk. Det første skib, "Nybygning nr.1", var en hjuldamp, som blev døbt Hermod til Post & Telegrafvæsenet. Det var i 1854. Siden fulgte skib på skib, og i 1861 var der 450 ansatte på værftet. Man havde også specialiseret sig, idet dampmaskiner var blevet den store slagvare. Således fik fregatten Jylland en dampmaskine på 400 hestkræfter lagt i skroget i 1860.

I 1872 etablerede B&W sig med skibsværft til store skibe på Refshaleøen. B&W købte Jakob Holms skibsværft og husene i Strandgade nr 4 og 4b i 1898.

Billedet er taget fra Overgaden oven Vandet udfor Sofiegade, hvis fortsættelse ses indtil kirken. Denne del af Sofiegade blev nedlagt af B&W i 1890; den er delvis genopstået som smøgen uden navn mellem ONV og Wildersgade samt begyndelsen af Nikolaj Eigtveds gade.

Skibsværftet og motorfabrikken på Christiansbro blev bombet i 1943 af 8 engelske fly, som også ødelagde Knippelsbrogade, som var dårlige beboelsesejendomme. Denne gade blev nedlagt, og arealet blev overladt til B&W som her byggede deres administrationsbygning, kaldet Ørkenfortet. Til sidst omfattede B&W hele arealet langs havnen rundt om Christianskirken og langs kanalen og Ovengaden neden Vandet til den port der står idag.

På billedet nedenfor ses vores grund med de lave bygninger og skorstenen mellem kirken og kanalen. Det ses også at Christianskirken var meget indeklemmt; faktisk tilbød B&W i 1967 at flytte den ud på Amager for at få mere plads. Vest for Kirken ses en noget mindre Grønnegårds Havn, der blev fyldt op i 1956. Den sidste symbolske rest af Grønnegårds havn er vandet for enden af Johan Semp's Gade ud mod havnen

B&W brød sammen efter Jan Bonde Nielsens manipulationer i 1980. Han fulgte vel kun i tidligere ejeres fodspor med dristige finansdispositioner. Boet solgte anlægget til MAN, som flyttede motorfabrikken i 1987.

Planer for B&W grunden

Grunden blev solgt til Flemming Nielsen for 230 mill. kr. Han lod arkitekterne Dissing og Weitling udarbejde en plan for hele arealet; den blev dog aldrig gennemført, og grunden blev solgt til ATP, som ryddede arealet i 1992. ATP har på den del af grunden, der ligger langs havnen opført arkitekt Henning Larsens kontorejendom for Nordea, samt kontor og lejligheder i de andre sorte bygninger langs havnen og den første del af Hammershøj Kaj. Byplanen bygger på en arkitektkonkurrence afholdt tilbage i 1995, der blev vundet af Henning Larsens tegnestue. Planen er baseret på de historiske retningslinier fra 1617 og fremhæver Christianskirken som bydelens dominerende monument ved at frilægge den i et stort haverum.

Skanska overtog vores del af den gamle B&W grund fra ATP i januar 1999. Ud til kanalen og Ovengaden neden Vandet ligger de tre hesteskoformede karreer Enhjørningens Gård, Løvens Gård og Elefantens Gård, der har navn efter Christianshavns gamle bastioner. Tilsammen danner de en harmonisk enhed og en ny mondæn bydel.

Udformningen af de tre boligkarreer er fordelt på tre arkitekter, så bygningerne har fået hvert sit arkitektoniske udtryk. Det skaber en variation, der passer til Christianshavns mangfoldighed, og samtidig er der givet plads til et nutidigt formsprog i det historiske miljø.

Ud mod kanalen åbner de store vinduespartier sig og giver lys og luft til boligerne, og en smuk udsigt til vandet. Promenaden langs kanalen er lukket for biltrafik. Det giver en følelse af ro, selv om man er mit i byen. Altanerne er udført i stål med belægning af træ, hvilket tilfører bygningerne en maritim karakter. De første ejere har selv haft indflydelse på materialevalget i lejligheder, f.eks. i valg af inventar i køkken og bad og materialet i gulve. Der er lagt vægt på enkelthed og funktionalitet. Anlagte gårdhaver skaber hyggelige opholdspladser.

Under ejendommene er der bygget P-kælder med plads til 320 biler. Der er mulighed for at leje sig ind for både beboere og andre.

Det var en særlig udfordring at bygge på en så snæver byggeplads ud til kanalen og så tæt på eksisterende boliger. I forbindelse med udførelsen af P-kælderen måtte man pumpe ca. 2.000 kubikmeter vand pr. time ud af byggegruben for at sænke grundvandet og pumpe lige så meget vand ned i jorden ved Christians Kirke og langs husene ved Overgaden neden Vandet for at holde grundvandsniveauet oppe.

Løvens Gård

Løvens Gård er den midterste og blev færdig i 2002, hvor den vandt fagbladets konkurrence "Udvalgte byggerier 2002". Løvens Gård blev af udvælgelseskomitéen fremhævet for måden at være passet ind i den eksisterende bygningsstruktur og stemning langs Christianshavns Kanal. "Kanalrummet kræver de regulære voluminer, som bebyggelsen består af, og samtidig er det lykkedes at skabe en ejendom med mange individuelle lejlighedsplaner".

Materialeholdningen og proportioneringen er fælles for de tre boligkarreer. Facaderne er beklædt med filtset murværk i en lys sandfarvet nuance, der harmonerer med Henning Larsens bankbyggeri. Vinduerne har mahognirammer, og facaderne er komponeret med lodrette serier af store glaspartier, franske altandøre og lavtsiddende, vandrette og kvadratiske vindueshuller. Taget er beklædt med zink, og den lette penthouseetage har mahogni på facaden.

Løvens Gård er med 104 lejligheder den største af de tre boligkarreer. Ejendommen skiller sig ud ved den store sydvendte gård og det fritstående punkthus, der markerer facadeflugten ud mod promenaden og samtidig trækker lyset og udsigten til kanalrummet dybt ind i karreen. Det overskud af rum og lys, der er i gårdrummet, går igen inde i ejendommen. Fra indgangen til trapperummet er der i stueetagen gennemsyn og med en halv etages spring forbindelse på tværs af bygningen. Trappen og reposen er trukket til siden, så der bliver et godt dagslys og kig op gennem alle husets etager.

Loftet i trapperummet er udsmykket med et lysende kvadratisk mønster, der minder om en stjernehimmel. Det er en lyskilde, som ved hjælp af lysledere lyser alle de små prikker op.

Lejlighedernes depotrum er placeret i trapperummet på hver side af elevatorskakten, hvilket forhindrer støj fra elevatoren.

Løvens Gård indeholder 16 forskellige lejlighedstyper plus en stribe individuelle penthouselejligheder allerøverst. I areal varierer boligerne fra toværelses på 70 m² til femværelses lejligheder på omkring 160 m². Desuden er der et fælles lokale, der bruges til fester og overnatning. Den store variation af lejlighedstyper til trods er det et fællestræk ved indretningen, at opholdsrum med stue og køkken i åben forbindelse er placeret ud til gården, mens soveværelserne fortrinsvis har udsigt til gården.

Det er kendetegnende for ejendommen som helhed, at det rationelle byggesystem i beton med tværgående bærende vægge i et stort modul og stabiliserende trappekerner er udnyttet til et varieret udbud af lejligheder. Den overordnede konstruktion er underdelt med lette vægge, der giver mulighed for en fleksibel indretning.

En karakteristisk lejlighedstype er bygget op omkring et gennemgående rum med dagslys fra to sider og køkkenet som et fritstående møbel midt i planen. Værelserne ligger på hver side af en central entre i tilknytning til badeværelset. En indretning, der udtrykker en storbylivsstil, hvor madlavningen enten er reduceret til et minimum eller omvendt er en fuldt integreret del af hjemmelivet.